

О ИСТОРИЈИ ГОВОРОМ ОРУЖЈА

Док оружје говори, музе ћуте – каже позната латинска изрека. Није ли, ипак, осим мудре и дипломатске политике, добро опремљена и наоружана војска – такође гарант мира и сигурности сваке државе? Историју српске војске, у два века њеног постојања, приказану управо историјом оружја којим је извојевала државу и слободу – осликава и заокружује изложба *Од пушке шишане до црне стреле*, отворена поводом Дана Војске Србије и Дана државности у Војном музеју.

На Срећење 1804. године, у Орашцу се са Карађорђем састало 18 виђенијих Срба, углавном из београдске, Рудничке и Крагујевачке нахије и делом из источне Србије – да се договоре о покретању буне против дахија, која ће врло брзо прерасти у устанак српског народа против султанове војске. Тај устанак је већ 1828. године означен као Српска револуција, што и јесте био по свим својим одређујућим елементима. Важно је напоменути да се већ при том првом договору у Орашцу, Карађорђе и његови следбеници враћају кључним симболима и традицији средњовековне Србије. Тада се Карађорђе, над Јеванђељем са три прста, заклинје да ће служити свом народу, јер је изабран за вођу Устанка. Устаничке заставе су директно повезане са средњовековним српским знамењима, на њима је штиту са оцилима, што је и данас знак припадности Војске Србије. Модерна српска држава се враћа својој традицији.

Изложба коју је Војни музеј поставио поводом првог обележавања 15. фебруара као Дана Војске Србије, конципирана је тако да на самом почетку сазнамо шта се све догађало у време покретања Првог српског устанка (1804–1813), са каквим идејама су устаници кренули у војевање, којим ће изборити независност и своју државу, али пре свега, имајући у виду природу Музеја, али и природу борбе која се водила, генезу српске војске од народне, која је и извела револуцију, преко првих назнака стајаће војске у бећарима, развијеног облика у регулашима и потпуно модерне европске војске у време кнеза Милана, и то пратећом хронологијом у оружју и униформама које је та војска користила.

Више од 200 изабраних експоната оружја, опреме, униформи, али и уметничких дела, фотографија, даје пресек развоја пешадијског оружја у два века. Изложба носи назив *Од пушке шишане до црне стреле*, исцртавајући и на тај начин аутентичан круг од архаичних кремењача до модерног оружја. Међутим, изложба нуди и веома занимљиво путовање кроз време, јер тај пут није нимало једноставан, лак, предвидив...

Само је тимски рад могао да обезбеди квалитет тако дубоко идејном захвату какав је био постављање поменутих изложбе, тако да се као аутори потписују Бранка Милосављевић, музејски саветник, Анђелија Радовић, виши кустос и потпуковник Чедомир Вокић, кустос. Све до 13. марта 2007. изложба ће бити отворена за посетиоце.

ИЛЕГАЛНИ ПУТЕВИ

Са каквим оружјем је српска војска кренула после договора у Орашцу у сукоб са Турцима говори нам Анђелија Радовић, један од аутора изложбе:

“Последњи бојеви које је пре Првог српског устанка водила српска војска датирају из 1459. године, када је пропала средњовековна српска држава. Устаници крећу са оружјем које у том тренутку имају у Београдском пашалуку, а то је углавном оружје које су сакрили хајдучи и њихове харамбаше, употребљавано у последњем аустријско-турском рату, где су се Срби борили на аустријској страни, надајући се ослобођењу, оружје употребљавано у Кочиној крајини, и оружје из периода када је формирана такозвана народна војска 1796. године, милицијског типа, што је уједно и покушај формирања модерне српске војске. Све се то дешавало под окриљем турске власти, јер су реформе султана Селима Трећег ишле наруку српском народу у Београдском пашалуку, који је био угрожен нападима јаничара, нарочито њихових старешина – дахија. Спроводићи поменуће реформе Хаџи Мустафа, паша кога су Срби називали *српска мајка*, сам наоружава милицију, ту такозвану народну војску. Они су били наоружани једном дугом пушком – кремењачом, обично са два пиштоља и дугим ножем – јатаганом. То је и најчешће оружје са којим Срби крећу у Устанак.

Турци су у Европу донели хладно оружје које Европа прихвата, а од ње усвајају ватрено оружје. Пре освајања Балкана, већ га производе, опредељујући се за систем који је био најјефтинији за њих. Тако да за тих неколико векова владавине на Балкану они употребљавају пушке са системом на кремен. У том систему користе неколико пушака, али је најпознатија *шишана*. Зато је то и прва одредница временског лука који описује наша изложба. У то време Србија није имала своје радионице оружја, као што их је имао Балкан, где су Турци за своје потребе подизали занатске центре. Механизме су узимали са запада. Иако у време избијања Устанка прилично застарео, систем на кремен био је и велико у употреби. Бирајући експонате за изложбу нисмо се водили њиховом припадношћу неким из српске историје познатим именима, али нисмо могли да избегнемо пушку првог министра унутрашњих дела, Јакова Ненадовића, која је била више статусно оружје, изузетне лепоте, произведена највероватније негде у Херцеговини, ту су и пиштољи Поп-Луке Лазаревића и Хајдук-

Вељка Петровића...”

Од Анђелије Радовић сазнајемо да током Првог српског устанка Србија најчешће набавља оружје кријумчарењем из Аустрије, која је дипломатски била у незгодном положају због могућег сукоба са Турском. Све до 1806. године она “затвара очи”. Међутим, тада забрањује сваку лиферијацију оружја према Србији. Ипак, путеви преко Штајерске и даље постоје. Сада већ и Србија настоји да нешто произведе сопственим могућностима, макар то био оружни прибор, барут који се производи у Страгарима. Када је ослобођена београдска варош, а касније и тврђава, у доњем граду, поред куле Небојше, тамо где су раније биле аустријске и турске радионице за израду оружја, активирани су тополивница и арсенал. Ту се углавном поправља затечено оружје, али се дешава још нешто. Кријумчарењем су набављени први топови, поготово преко Земуна, и на њима се у тополивници прекривају трагови порекла. На аустријским, али и турским топовима на ободу цеви исписује се на старословенском да су топови ливени за време владавине Георгија Петровића 1811. и 1812. године. Војни музеј има таква два топа, а из те исте тополивнице има и аутентичан топ – то што је сопственим снагама у оно време било могуће произвести.

Касније фабричко оружје постаје све више присутно, и потпуно потискује оружје занатске производње.

КАШИКАРАМА ДО НЕЗАВИСНОСТИ

Бранка Милосављевић, такође аутор изложбе, указује на то да је Војска сложена институција и неопходно је осветлити је са више страна, а како Војни музеј чува материјалне артефакте, међу којима је оружје доминантно, било је сасвим природно изабрати управо историју тог сегмента војске као основу изложбе поводом Дана Војске Србије:

“Наравно, приказом развоја и модернизације оружја, ми смо понудили и шири увид у историју српске војске, као и сву ту

модерност у самој српској држави, јер је институција војске неодвојива од институције државе. Изложбу чини неколико целина, почевши од занатског оружја, преко кремењача и савременијег формацијског оружја аустријског, руског, пруског, које су устаници набављали на различите, углавном илегалне начине, јер легални пут није био могућ. Тако и типови оружја који се у време Првог српског устанка користе нису и најсавременији у том периоду. Тада није било неких значајних набавки, тек после Хатишерифа, када држава добија вазални статус, она има могућност да оформи неке неопходне трупе, а самим тим и да их наоружа.

Наши владари тог времена пратили су, што се оружја тиче, трендове који су постојали у Европи, настојећи да за своју војску набаве савременије оружје. Тако је и направљена прва пушка капислара 1856. године у Белгији код Франкота, али је важно истаћи да су и наши конструктори учествовали у том послу. Одлучујућу улогу у избору и конструкцији тог модела имао је начелник војног одељења

Министарства унутрашњих дела Миливоје Петровић – Блазнавац, што и назив пушке сугерише *Мини-Франкот-Петровић*. Он је иначе учествовао и у обучавању војника у рукавању том пушком“.

Од кустоса Музеја сазнајемо и да су огромне резерве спредпунећег перкусионог оружја, средином 19. века, усмериле већину конструктора да своја решења острапунећих система заснују на адаптацији постојећег оружја. Србија је најпре начинила неуспео експеримент са патентом америчког конструктора Џејмса Грина. Због низа недостатака тог решења, Србија се 1870. године преоријентисала на конверзиони затварач, такође америчког конструктора Хенрија Пибодија. Све до 1876. године Пибодијевим оружјем, такозваним *кашикарма*, опремљена је комплетна стајаћа војска, као и први позив Народне војске.

ПО ЕВРОПСКОМ УЗОРУ

“У време ослободилачких ратова 1876–1878. године у моду улазе острапунећи системи. То оружје је било ефикасније. Турска га је већ користила, што је подразумевало да се противнику ваља супротставити истим оружјем. Управо *кашикарма* српска војска је и извела ратове за ослобођење и независност. После Берлинског конгреса Србија постаје независна држава, ствара се модерна институција војске, кнез, а касније краљ Милан поставља као један од приоритетних задатака модернизацију војске. То је био и један од врло важних корака у повезивању са светом, улазак у велику породицу модерних европских држава. О томе сведочи и конкурс расписан 1879. године за избор најбоље једнометне острапуше за српску војску, на коме су учествовали еминентни произвођачи из Европе и Америке. Не без разлога, српска комисија се одлучила за тада водећи Маузеров систем. Треба рећи да је и до данас Маузер заштитни знак за врхунски квалитет, када је оружје у питању. А и ми смо се том одлуком некако трајно определили управо за тај систем. Тако те 1880. године, као резултат успешног окончаног конкурса, настаје једнометна, али опет наши конструктори имају веома важну улогу. Српски војни врх одлучује се за једнометну пушку 10,15 мм *маузер-миловановић*

принцип који је дуго био обележје српске војске, а то је народна војска:

“Такође, изложба јасно указује на то да српском народу нико није поконио – ни слободу, ни државу, већ се он сам изборио. Да није било наоружаних устаника, другачије би се велике силе понашале према српским тежњама. Дакле, фактор оружја је веома важан чинилац наше опште историје. Изложба у Војном музеју не обележава се само Дан Војске већ и Дан државности. Управо зато што су то неодвојиве ствари“.

Драгана МАРКОВИЋ
Снимио Даримир БАНДА

М1880. Коста Миловановић учествује у побољшању неких балистичких својстава. У то време српска војска је већ потпуно устројена по европском узору, опремљена, са унификованим оружјем и униформом. Она заиста изгледа елитно.“

Све је то дало оправдани полет нашој војној индустрији, све већем развоју конструкторске мисли. Војнотехнички завод у Крагујевцу постаје прави гигант српске индустрије. Прво хладно оружје произведено је у њему 1897. године. Када је од Белгијанаца откупљена лиценца 1924. године, у Крагујевцу се производи и наша прва пушка М24. Из тог војног Маузеровог модела настаје фамилија стрелачког, спортског оружја, које постаје веома важан извозни артикл. Оружје које је до тада произвођено за српску војску, најчешће је набављано у Штајеру, с тим што су сандуци били обележени ћириличним написима на српском језику, а оружје унификованог калибра, у почетку 7 мм,

а касније се прешло на 7,92 мм. Изложба наставља ход по историји пешадијског наоружања пратећи како су били наоружани српски војници у Првом светском рату, при преласку преко Албаније, пробоју Солунског фронта, каква је ситуација у Другом светском рату и касније, у време ЈНА. Данас је на Војсци Србије да се наоружа по захтевима 21. века. С ослободом на сопствене снаге у земљи настаје фамилија стрелачког оружја: пушка 5,56 мм, савремени бацачи граната, те далекометна 12,7 мм *М93 црна стрела*.

Директор Војног музеја пуковник Мирослав Кнежевић истиче да ће ходна линија изложбе још једном подсетити на